

A Batalha

"A València, el millor convent gòtic que tenim –amb una aula capitular tan bella com aquesta– és residència del capità general de l'exèrcit espanyol. Vull dir que els exèrcits de Castella van perdre la 'batalha' d'Aljubarrota, però en van guanyar després algunes altres, i això es nota en l'ús de l'arquitectura gòtica. Allà, i ací."

He aprofitat uns dies de poca obligació per fer una escapada cap a terres de ponent i visitar dos dels meus monestirs predilectes. Santa Maria de Alcobaça i Santa Maria da Vitória, o da Batalha, es troben a pocs quilòmetres l'un de l'altre, en una vall que baixa des de Leiria en direcció a les admirables platges de Nazaré i de Sant Martinho do Porto, i als penya-segats que hi ha entremig i que cauen drets damunt de la mar. És una vall molt verda i molt suau, com tantes valls de Portugal, i els monjos que s'hi van instal·lar no van errar el lloc en absolut: bones aigües, bones terres, i tot el que cal per mantenir empreses poderoses, glòria al Senyor del cel i al senyor rei del país, que regalava terres i jurisdiccions.

El monestir d'Alcobaça és d'aquells que hom visita –si pot ser amb *Portugal enfora*, del prodigiós Gaziél, com a company de viatge– atret per notícies fabuloses i pel record romàntic del rei Dom Pedro i de Dona Inés de Castro. Les notícies fabuloses no són tals, sinó reals: és cert que la campana dels fogons de la cuina té vora trenta metres d'altura, i que a sota s'hi poden rostir ben bé mitja dotzena de bous alhora, i és cert que al centre de la mateixa cuina hi ha la bassa famosa on sempre brolla l'aigua dels rius Alcoa i Baça que, per un enginy prodigiós dels monjos, quan calia portava les truites vives a la vora mateixa de les paelles. Però és cert sobretot que la perfecció cistercenca del monestir sencer i de l'església té ben pocs equivalents de tanta altura. Quant a la pobra Dona Inés de Castro, la que regnà lúgubremment després de morir, el seu túmul, bellíssim, continua després de tants segles en un braç de l'església, enfront del sepulcre del rei: *Até o fim do mundo*. Fa molts anys, quan vaig visitar Alcobaça per primera vegada, vaig passar la nit en un hostel que es deia *Corações Unidos* i, pel que recorde, va ser una nit digna del lloc i del nom de l'establiment. Sembla que la pobra Dona Inés la van matar, abans de passar d'amant a reina, justament per ser massa estimada del príncep i per ser castellana (de fet era gallega), cosa que als ulls de la noblesa de Portugal no era cap bona recomanació per al futur.

El futur els va caure damunt trenta anys després de la mort de Dona Inés, en forma d'invasió castellana amb pretensions dinàstiques i de domini imminent. Els portuguesos van fer front ací mateix a l'exèrcit castellà, a molt poques milles d'Alcobaça, i sembla que eren pocs i sobretot d'infanteria, i que els castellans els triplicaven i s'hi van llançar amb tota la ca-

valleria pesant. Però Sant Jordi va fer el miracle, ajudat pel conestable Nuno Alvares Pereira i per la fornera del poble, i l'"orgullosa cavalleria feudal" (sol dir-se així en casos com aquest) castellana va patir una de les seues més altes derrotes. Nuno Alvares Pereira fundà una capella en honor de Sant Jordi, de la qual diu Gaziél: "Efectivament, la capella çonté, en el lloc d'honor, una estàtua gòtica de Sant Jordi 'matant l'aranya' que podria molt bé trobar-se en qualsevol lloc de Catalunya. Es veu que, tant a Portugal com a casa nostra, l'aranya és sempre la mateixa". De la mateixa estàtua diu Saramago, en el *Viagem a Portugal*: "*Sempre o dragão a ser morto, sempre o dragão a resuscitar, quando será que S. Jorge se convence que só homens podem matar dragões*". Quant a la fornera, que despatxava castellans a colps de pala i els llançava pel forat del forn, és una heroïna nacional del gènere arquetípic, Joana d'Arc o Agustina d'Aragón una mica silvestre. Ara té la pala històrica encastada al mur de l'ajuntament, i un monument de ferro i d'obra vora la carretera, en el qual branda la pala i té el forn sempre preparat.

I la batalla, evidentment, *A Batalha*, la batalla d'Aljubarrota, va donar origen i nom al monestir de Santa Maria de Vitória, que ja és d'aquell gòtic amb aire oceànic que anuncia ornamentacions i fantàsies manuelines. Al panteó reial hi ha Don João de Avis, la senyora, que era anglesa, i els fills que van formar aquella estirp que Camoes anomena "*inclita geração, altos Infantes*", impulsors de la gran aventura de les navegacions portugueses. Ja podien navegar, després de cobrir-se el perill de banda de terra. Ara, a l'aula capitular del monestir, hi ha la tomba del soldat desconegut (de dos soldats desconeguts, per ser exactes, un de la I Guerra Mundial, i un altre d'alguna campanya africana), i sota la volta magnífica fan guàrdia *até o fim do mundo* dos pobres xicots d'uniforme ben planxat, avorrits, rígids davant de la curiositat dels turistes, i supose que molt convençuts de la transcendència de la seua missió. És una mica trist veure una aula capitular gòtica convertida en panteó nacional, però pitjor destí podia haver tingut. A València, el millor convent gòtic que tenim –amb una aula capitular tan bella com aquesta– és residència del capità general de l'exèrcit espanyol. Vull dir que els exèrcits de Castella van perdre la *batalha* d'Aljubarrota, però en van guanyar després algunes altres, i això es nota en l'ús de l'arquitectura gòtica. Allà, i ací.

Joan F. Mira